

Ferdinand von Wrangelli nimeline Roela Põhikool

KUNDA JÕEÄÄRSED VINNI VALLA MAA-ALAL

Kodu-uurimistöö

Koostaja: Emili Õun (7. klass)
Juhendaja: Maret Tralla

SISUKORD

Sissejuhatus	3
1. Kunda jõgi ja jõeäärsed	4
2. Roela	15
3. Kulina	20
4. Küti	23
5. Võhu	27
6. Näsu	30
7. Aravuse	32
Kokkuvõte.....	36
Kasutatud allikate ja kirjanduse loetelu	37

SISSEJUHATUS

Kutsun Teid mõttes kaasa rändama erakordselt kauni looduse ja huvitava mineviku-pärandiga piirkonda, mille looduslikuks teljeks on Kunda jõgi. Kunda jõgi läbib mitmeid valdu, ka minu koduvalda – 20 aastaseks saanud Vinni valda, sellepärast valisin kodu-uurimistöö teemaks „Kunda jõeäärsed Vinni valla maa-alal“.

Oma kodu-uurimistööd kirjutades tahan teada saada küladest, inimestest ja kultuuripärandist, millised asuvad Kunda jõe ääres Vinni valla territooriumil. Lahti mõtestada inimkultuuri seoseid Roela kooli endiste põlvkondade vilistlaste keeruliste elude läbi. Leida, missugused väärtused peituvad uuritavas piirkonnas.

Töö on jaotatud seitsmeks peatükiks.

Esimene peatükk „Kunda jõgi ja jõeäärsed“ annab ülevaate Kunda jõe algusest, allikatest, lisajõgedest ja kaladest. Selles osas on kirjutatud Kunda jõe ülemjooksul elanud keerulise elusaatusega inimestest, meie kooli vilistlastest. Saame teada, milline on olnud nende kodu-tunnetus kodupaikkonna vastu ja inimkultuuri seoste lahtimõtestamine.

Teine peatükk „Roela“ tutvustab Roela mõisa ja tema viimast omanikku Hans von Wrangellit ning hariduselu.

Kolmandas peatükis „Kulina“ uurin esimest asulat peale Roelat, kuhu jõgi välja jõuab.

Neljas peatükk „Küti“ tutvustab Kunda jõeäärse piirkonna ühte arenenud ala, selles leidub uut ja huvitavat, olgu majanduses või kultuuri vallas.

Viies peatükk „Võhu“ annab ülevaate külast ja Võhu ettevõtlusest

Kuues peatükk „Näsu“ jutustab selle piirkonna koolist ja külast endast.

Seitsmendas peatükis „Aravuse“ saame teada külast ja kalakasvatusest.

Uurimistöös kasutasin kirjalikke ja suulisi mälestusi, raamatutes ilmunud andmeid, oma- ja naaberkooli kogudes leiduvaid varasemaid kodu-uurimistöid.

Fotod saime erakogudest ja tegime ise õppekäikudel 2010.a. novembris.

Antud kodu-uurimistöös „Kunda jõeäärsed Vinni valla maa-alal“ on juttu küladest, inimestest ja kultuuripärandist Vinni valla territooriumil, kuid arvan, et tööle peaks tulema järgnevad osad. Puudutamata jäid Kunda jõeäärsete teiste valdade maa-aladele jäävad objektid.

Selle töö valmimisele aitasid kaasa paljud Roela, Kulina, Küti, Võhu ja Aravuse endised ja praegused elanikud. Suur tänu selle eest.

1. KUNDA JÕGI JA JÕEÄÄRSED

Kunda jõgi Vinni valla maa-alal. (4.6.)

Kauges minevikus olid inimeste peamiseks liikumisteedeks jõed. Elati jõgede-järvede ääres. Nii oli olemas joogivesi ja toit kalade näol. Seega olid jõed, olgu suuremad või väiksemad, ajaloos hoopis olulisemad kui praegu.

Kunda jõgi on Lääne-Virumaal paiknev Soome lahe vesikonna jõgi. Tänapäeval peetakse jõe alguseks kahte kohta.

Esimese järgi algab Roela alevikust 1,5 km põhja pool ja suubub Kunda lahte; pikkus 64 km, valgala 530 km². Tähtsamad lisajõed: Ädara jõgi, Voore oja ja Vaeküla oja (pikkus 8 km, suubub vasakult kaldalt 49,5 km kaugusel suudmest).

Jõe ülemjooks asub Pandivere kõrgustiku idaservas, keskjooks ja enamik alamjooksust Kirde-Eesti lavamaal ning suudme-eelne osa Põhja-Eesti rannikumadalikul.

Kunda jõe algus 2010. a.

Kunda jõgi ülemjooksul 2010. a. (2× 5.12.)

Teise järgi asub jõe lähe Saara küla lõunaosas Saara soo loodeservas, Roela aleviku lõunaservast 2,0 km lõunakagu pool. Seega on jõe tegelik pikkus ligikaudu 69 km. Ülemjooksu ülemises osas, lähtest kuni Kūti külani (umbes 13 km pikkuselt) voolab jõgi Paasvere-Mõdriku oosi idanõlva all loogeldes põhjaloodesse, läbides Roela aleviku ja möödudes Kulina asundusest. Kūti kohal käändub jõgi järsult itta ja suundub selles sihis 7,5 km, peaaegu kuni Ädara jõe suubumiskohani. Seal pöördub jõgi põhjaloodesse ning voolab samas üldsuunas Kunda linna lõunaservani. Keskjooksul Sae ja Põlula küla vahemikus teeb jõgi siiski ühe sügava ja teise lameda kaare kirdesse, leidmaks läbipääsu Männikvälja mõhnastikust, ning alamjooksul Lammasmäe piirkonnas kaare itta, et mööduda Kunda-Aru kõrgsoost. Kunda linna lõunaservas käändub jõgi põhja, voolab läbi linna idaosa ja suubub linnast 2 km põhja poole Kunda lahte. Süvendustöid on kohati ja valikuliselt tehtud jõe mitmesugustes piirkondades. Jõe veepinna absoluutne kõrgus on lähtel 90,0 m ja suudmes 0 m. Jõe keskmine lang on 1,41 m/km. Suurim on lang suudmeelsel kahel kilomeetril (12,8 m/km), kus jõgi läbib Balti klindi. (3.2., 431.-432.)

Vesi on ülemjooksul külm (10,6-11,7 °C) ning kesk- ja alamjooksul jahe (13,3-15,0 °C). Kunda jõgi on väga allikaterohke, teda toidavad kogu tema teel arvukad allikad. Need on peale Roela allikate veel Kulina ja Kūti allikad, eriti veerohked on Lavi allikad, edasi põhja pool Rahkla ja Muru allikad. Ja et jõe toiteallikaid on nii palju, on Kunda jõgi suhtelise veerikkuse poolest kogu Eestis esikohal. Keskmine äravoolumoodul on 1 liiter sekundis 1 ruutmeetri kohta.

Kunda jõgi oli vanasti väga kalarikas. Veel hiljaaegu, 10-20 aasta eest, registreeriti siin 16 kalaliigi olemasolu: lõhi, jõe- ja vikerforell, harjus (lõhega sarnane, liha hea maitsega, püük keelatud), haug, särg, turb, luts, viidikas jt. Kõige liigirikkam oli jõgi suudme-eelses kärestikulises Lontova lõigus. Siin, jõe ülemjooksul, peaks leiduma jõe-forelli, luukarnitsat ja ojasilmu.

Samal ajal jõevähki enam Kunda jõest ei leitud. Küll aga oli siin vanasti väga palju vähke. (1.1.1.)

Kunda jõgi on hea forellijõgi ning kantud lõheliste elupaigana kaitstavate veekogude nimekirja. Ülemjooksul on sobivaid koelmukohti jõeforellile, keskjooksul lisanduvad harjuse elupaigad.

Muud nimed: Võhu jõgi (ülemjooksul), Põlula, Sämi, Semmijõgi (keskjooksul).

Kunda jõe ülemjooksu ääres elasid mitu keeruliste elusaatustega perekonda.

Esimene pere, kellest jutustan on Karl ja Anni Roostiku perekond. Nende peres kasvas neli last: Emmi, Laine, Lidia ja Olev. See oli pealtnäha täiesti tavaline pere – vanemad harisid põldu ja lapsedki aitasid kooli vaheaegadel vanemaid.

Kõige keerulisem elu oli Emmi Roostikul. Ta oli abielus Oskar Lauriga. Oskar oli olnud sõja ajal saksa sõjaväes ning pärast sõda töötas metskonnas. Tihti uuriti temalt metsavendade asukohti. Oskar ei rääkinud metsavendadest aga sõnagi ja keegi peale tema enda ei teadnud, kas ta metsavendadest midagi teadis.

Oskar Lauri arreteeriti aastal 1946 ning talle määrati 5 aastat vangistust. Abikaasa Emmi ja nende poeg Illar (sünd. 1944.a.) jäid kahekesi. Emmi õnnetused aga olid alles algamas.

25. märtsil 1949. aastal saadeti Emmi koos pojaga Siberisse. 1954. aastal tuli Illar koos ühe Lehtse kandi mehega Siberist koju. Rakveres ootasid juba Illarit Emmi õed oma meestega. Tädi Lidia (1927) meenutas, et vagunist astus välja üks vatijopega vene poiss – see oligi Illar. Tädi Lidia võttis Illari enda juurde elama ja Illar asus õppima Rakvere vene koolis, sest eesti keel oli poisil vilets. 1956. a. detsembris tuli ka Emmi Siberist tagasi. Ta asus koos pojaga Roostikule elama ja Illar alustas õppimist Roela koolis. Ka Illari isa pääses vabadusse ja asus elama Rakverre. Ta leidis endale uue elukaaslase. (2.5.)

Emmi koos poja Illariga Siberis 1956. a.

Illar sugulastega 1950-ndate lõpul

Illari leeripäev (esireas vasakult viies, ema ja isa vahel) 1960-ndatel (3× 5.6.)

Praeguseks on Emmi aastaid surnud. Illar töötas kaua aega Soomes laevatehases keevitajana. Nüüd peab ta pensionipõlve ja on toeks oma perele. Illar on oma eluga rahul. (2.3.)

Aleksander Kärdi (1887-1955) oli Roelast pärit talupoeg, kes ostis aastal 1907 parun Ferdinand Wilhelm Wrangellilt 38 ha suuruse maa-ala.

Aasta hiljem, 1908 abiellus Aleksander Kärdi Anna Maria Lemitzaga ja neil sündisid lapsed: Johannes Heinrich (1909), Meta Helene (1912), Aino Lutsilla (1916) ja Endel Ervin (1925).

Salme Kaev, Aino ja Meta Kärdi 1920-ndatel

Aleksander Kärdi pere 1936. a. (vasakult esimene: Aino Lutsilla) (2× 5.5.)

Pikemalt peatun ma Aino Lutsilla elusaatuse juures.

Ta abiellus Eduard Lauriga. Aastal 1944 sündis neil tütar Eva. 1944 hilissügisel arreteeriti Eduard Lauri oma venna Jaani kodus. Selle ajani varjas Eduard end venna kodu lähedal, kus tolle naine Helene viis talle süüa.

Eduard Lauri 1930-ndatel (5.5.)

Aino Lutsilla Lauri arreteeriti 12. novembril 1945. aastal ja erinõupidamise otsusega saadeti asumisele viieks aastaks Tjumeni oblastisse, kui surmamõistetud perekonnaliige. Aino viidi sinna koos tütre Evaga. 15. novembril 1946. aastal ta põgenes koos tütrega eriasumiselt ja tuli tagasi Eestisse. Tütre viis ta oma venna Johannese juurde Põlulasse. Aino ise varjas end ühes metsatalus ja töötas seal lapsehoidjana.

Teistkordselt arreteeriti ta 9. detsembril 1949. aastal. Karistati 24. veebruaril 1950. aastal viie aastase vabaduskaotusega ja vabastati kinnipidamiskohast 2. novembril 1950. aastal Baškiri ANSV-st. Seejärel viibis ta eriasumisel. Aino töötas Birjusinski keemia-metsakoondises 6. jaanuarist 1951 kuni november 1954. Dokumentaalselt ei ole tõestatud 1955. aastat. (1.1.3.)

Aino koos poja Peetriga
1950-ndate II pool (5.5.)

Ainol sündis Siberis poeg Peeter 1952. aastal. Aino töötas lüpsjana ja Peetri isa oli velsker. Peeter meenutas kadunud ema ütlusi sellest, kuidas Peeter ellu jäi tänu lehmapiimale, mida ema oli koju toonud. Peetri isa Tavšantse oli Bulgaariast oma vanematega väljarännanud Ukrainasse. Musta mere ääres oli neil 130 ha viinamarja-kasvandus. Peetri isa küüditati Siberisse, seal ta tutvus Ainoga. 1956-ndal aastal tuli Aino oma perega Eestisse ja asus elama oma sünnikodusse. Aino alustas tööd Roela koolis kokana ja hiljem töötas ta aastaid kanatalitajana Roela sovhoosis. Peeter lõpetas Roela kooli ja seejärel ka Tallinna merekooli. Merele ei saanud ta kunagi minna, sest ta oli pärit riigireeturite perekonnast. Töötanud on ta erinevatel elualadel ja praegu on ta bussijuht. Peeter võttis

endale uue perekonnanime Lauri. Vaatamata tema kurvale elusaatusele, on Peeter rõõmsameelne. (2.4.)

Roelas, Kunda jõe ääres, asus **Emma Terras-Valteri** vanavanemate kodu. Emma lapsepõlv möödus imekauni looduse keskel: vesi, jaanililled, kullerkupud. Lugemise, kirjutamise ja arvutamise sai ta selgeks Roela koolis. Seoses isa uue töökohaga, tuli perel kolida Sae külla.

Emma vanavanemad
pojaga u. 1910-ndad (5.9.)

Emma lapsepõlvekodu 2010. a. (5.12.)

Üks pääsemise lugu leidiski aset Sael.

See oli 1946.a. suvel, kui ema helistas Emmale, kes töötas tol ajal Rakvere Õhu- ja Gaasikaitse staabis instruktorina, et ta tuleks koju, kuna neile on tulnud külalised. Emmal tekkis mingi eelaimdus, sest vanematekodu asus väikeses metsakülas, kus külalisi peale sõja lõppu käis haruharva, peaaegu mitte kunagi. Uudishimu ajendas veel samal päeval laenama jalgratta ja koju sõitma. Ema oli rõõmus, nagu alati, kui tütar koju tuli. Ometi oli tema olekus tunda mingit erutust. Emma küsis, et kus on siis need salapäraseid külalised, kellest sa telefoni teel ei tihanud pikemalt rääkida. Ema jutustas, et ühel päeval tulid arglikult kaks saksa sõjavangi ja palusid leiba, õeldes, et nad on siin metsatööl. Kuna ema valdas vabalt saksa keelt, said nad julgust ja tulid järgmisel päeval jälle ning tunnistasid, et nad põgenesid neljakesi Rakvere vangilaagrist ja kuna koduigatsus oli nii suur, kavatsevad nad hakata jalgsi kodumaale minema. Noored, nälginud ja õnnatud... Emal hakkas neist kahju, kuna oma poeg oli ka alles vene vangilaagrist naasnud ja samad raskused üle elanud. Isa andis mõlemale põgenikule tsiviilülikonnad. Nende univormid pandi põõningule riidetagavaraks, sest peres oli veel pesamuna – 5 aastane poisipõnn.

Läksime metsa külalisi vaatama. Nad olid ehitanud punkri, mille luugi peal olev sammal ja kasvavad põõsad ei võinud juhuslikes möödujates mingit tähelepanu äratada, sest nii korralik töö oli tehtud. Sakslased – Martin ja Adolf palusid, et neid lubataks jääda paariks nädalaks paigale, et enne pikka teekonda jõudu koguda.

Mure oli neil kahe kamraadi pärast, kes metsas paanikas joostes kadunuks jäid. Enne neid oli põgenenud üks noor 17-aastane Theo neljal korral ja iga kord tabatud. Peale viimast tabamist peksti teda nii, et ta arvas endal neerud lahti olevat ja nii ta põgenejaist maha, hirmsate valude kätte, narile jäi. Theo oli meie uutele tuttavatele andnud koordinaadid, kuhu võiks minna ja Martin palus, et Emma läheks naaberkülas asuvasse tallu, mille nime nad ütlesid ja küsiks, kas nende kadunud kaaslased on ehk sinna tulnud. Emma läkski.

Peretütar oli Emmale ainult teretuttav. Ta ei olnud kunagi selles talus käinud ja sellepärast oli Laine (nii oli peretütre nimi) väga üllatunud ta tuleku üle. Ilma pikema keerutamiseta ütles Emma, et tulin vaatama, kas teil külalisi on. Pisut tõrkса häälevarjundiga vastus oli eitav. Emma ütles, et sellest on küll kahju, kuna meie juures on kaks, aga kaks on kadunud. Laine vabanes kohe pingest ja vastas, et siin nad on ning viis Emma kööki. Edi ja Rudi istusid laua ääres nagu „õiged“ ja pidasid puhketundi – nad töötasid põllul, kuna peremees oli arreteeritud ja talus olid vaid ema tütreaga.

Rudi-Edi rõõm oli kirjeldamatu, kui kuulsid, et nende sõbrad neist ainult 5-6 kilomeetrit eemal on. Emma viis nad veel samal päeval kokku, aga enne tuli tahtmine meie omi narritada ja kui ta tagasi läks, rääkis neile, et teie kamraade seal küll ei olnud, aga kaks eesti poissi tahavad teiega ühineda metsavendadena. See jutt ehmatas neid väga ja nad heitsid Emmale ette, miks ta küll neile meist rääkis ja avaldasid kartust eesti poiste võimalike halbade kavatsuste osas nende suhtes. Emma ütles, et olgu nad rahulikud, kuna ta neid noormehi tunneb. Edi ja Rudi seisis hulk maad eemal ka tsiviilis ja sonid silmil. Emma andis kokkulepitult käega märku, et nad tulla võivad ja „eestlased“ hakkasid aeglaselt lähenema – ühtedel naer, teistel hirm südames. Kui vahemaa oli paari meetri piires, löid tulijad äkki mütsid kuklasse – seda rõõmu on võimatu kirjeldada, nad kaelustasid ja juubeldasid nii kõvasti, et Emma pidi neid ettevaatusele manitsema, kartes et külarahvas kuuleb.

Martin ja Adolf olid kaks nädalat Emma pere juures metsas. Öhtuti käisid ka vahel majas söömas, aga päevaajal viis ema korviga toidu metsa. Kuna punker oli kaugel, tulid nad toidu järgi emale vastu. Kokkulepe oli selline, et kui ema tuleb ja laulab, ei tarvitse neil midagi karta, kui aga vaikib, ei tohi nad puude tagant teele tulla.

Hiljem sõbrad ühinesid ja läksid naaberküla tallu, kus olid Edi ja Rudi, seal nad siis tegid neljakesi põllul tööd. Kõige naljakam oli see, et samas majas, hoone teises tiivas, oli korteris vene ohvitser. Tema kuuldes rääkisid nad oma nimetuse järgi „boromadisch“, millest keegi aru ei saanud, naersid ja ütlesid, et ega meie ise ka aru ei saa.

Mõne nädala möödudes hakkasid endised vangid mõtlema edasirändamisele. Emma oli muretsenud neile maakaardi, kompassi ja dokumentideks ÕGK liikmepiletid, mis olid venekeelsed ja kinnitatud pitsatiga. Päev enne lahkumist oli Adolf nikastanud jala ja ei riskinud mahajäämise kartuses teistega kaasa minna, lootes, et läheb päevaga paremaks. Emma pidi ta järgmisel päeval rongiga Tamsallu teistele järgi viima.

Emma koos Lainega viis Rudi, Edi ja Martini hobusega Inju metsavahele, kus näitasid kätte suuna Tamsalu peale. Eelnevalt sõideti mööda Rägavere Täitevkomiteest ja läbiti Viru-Jaagupi alevikust, kus risk oli suur. Kui keegi vastu tuli, pöörduti kõvasti eesti keelt rääkides noormeeste poole, et ei tekiks nende suhtes mingit kahtlust ja nii nad läbi tulid.

Inju metsavahel nad kolm asusidki teele...

Adolfit Emma kamraadidele järgi viia ei saanud, sest hommikul kella nelja paiku tehti talule haarang. Perenaine seadis parajasti Adolfile leivakotti kaasa, kui äkki hüüdis, et tüdrukud, vaadake, püssidega vene sõdureid on terve hoov täis. Algas metsik kloppimine uksele. Kästi avada, sest me varjavat bandiite. Perenaine, kes valdas vabalt vene keelt vastas, et ust ta lahti ei tee, võib-olla olete ise bandiidid, et toodagu valla miilits või täitevkomitee esimees, siis avan. Väljast öeldi, et kui ei avata, süüdatakse maja põlema ja väljahüppajad lastakse maha. Emma tundis õudset hirmu, põlvitas söögitoas ja palus jumalat. Perenaine avas ukse ja algas tohutu puistamine. Emmal olid kaasas veel mõned ÕGK pileti blanketid, ta kiskus need tükkideks ja kuna käimla oli õnneks ehitatud majja, jõudis tükid veel enne perenaise poolt ukse avamist käimlast alla visata.

Ülem küsis, et kes olete siin teie, sest nende andmetel elavad siin vaid ema ja tütar. Emma korraks mõtles, et nimetab end naabritüdukuks, aga samas taipas, et kui nad Adolfi selle dokumendiga kätte saavad ja ÕGK staapi kontrollima lähevad, tuntakse ta käekiri ära. Samuti teati töökohas, et Emma on puhkusel ja ta kodukant on eelpoolkirjeldatud sündmuste toimumiskoha läheduses. Ta vastas siis, et töötab Rakveres ÕGK instruktorina ja tuli puhkuse ajaks tallu tööle, et saadud tasu eest hiljem linnas kergem elada oleks. Sellega jäadi rahule, kuid siis hakkas õuest midagi indiaani sõjakisa taolist kostma ja hulga sõdurite vahel tuli ülestõstetud kätega Adolf. Ülem hakkas karjuma perenaise peale ja viimane omakorda, süütut teeseldes, Adolfi peale, et kes lubas tal minna sauna magama kui oli võetud ainult päevasele tööle. Kui Adolfi taskud pahupidi pöörati, kukkuski välja see õnnetu liikmepilet ja siis oli tule all juba Emma.

Ta ajas vaid üht joont – „ja ne dala, ja ne dala...“. Õnneks oskas Adolf veidi vene keelt ja sai aru Emma vastusest. Lõpuks öeldi vaid, et küll Rakveres räägid, kuidas lood ja oligi koos perenaise ja Adolfiga arreteeritud. Istusid suurde lahtisse autosse, milles umbes 20 sõdurit ja keskel nemad kolmekesi. Emma hüüdis autost veel Lainele, et ta oleks nii hea, sõidaks kohe neile ja ütleks, et seal ära korjatakse, mis vaja – mõtles saksa sõjaväe vormiriideid.

Vihma tibutas, Emma oli ainult õhukeses sitskleidis ja perenaine küsis, et kas tal on külm, mispeale keegi käratas, et rääkimine on keelatud. Momentaalselt tekkis Emmal idee ja küsis, et kas laulda võib, mille peale sai iroonilise vastuse, nagu soovite. Kus häda kõige suurem, seal abi kõige ligem, ütleb pühakiri ja nii oli seekord ka Emmaga. Imekombel pani ta vene viisile laused, mis oli vaja öelda Adolfile. Esiteks laulis saksa keeles, et ta ei tohi kunagi öelda, et andis talle „raamatu“ ja teiseks andis mõista, et temal ei ole hirm enese, vaid vanemate pärast. Adolfi ilmes ei muutunud midagi. Emma kartis, et Adolfil lasuva tohutu masenduse tõttu ta ei kuulegi teda osavõtmatu, ainitine pilk suunatud kaugusse. Emma laulis uuesti, et kas ta temast aru sai, sulgegu korra oma silmad. Ta sulges need kolm korda järjest. Emma ja Adolf trumpasid need tobukesed „haarajad“ üle.

Rakveres viidi neid vene sõjaväe julgeolekusse. Maja asus Tallinna ja Võidu tänava ristmiku lähedal ja käesoleval ajal töötab seal Lääne-Viru Maakonna Päästeamet (kolis välja 2011. a. varakevadel, *autor*). Ülekuulajad olid eranditult umbkeelsed muulased. Esimesel ülekuulamisel istusid nad neljakesi, moodustades sõõri. Emma seisis keskel, kippus hirmust ja erutusest värisema. Tõmbas end siiski pingule, seisis tikksirgelt ja püüdis oma vastustes olla julge. Küsimusi aga sadas robinal: kust nad tulid, kes nad olid, milliseid riideid kandsid, miks ta neid abistas jne. Saamata ammendavaid vastuseid, ütles

üks neist: „Tšjort vozmi, banditka kakaja!“ Kui küsisid tema vanust ja ta ütles 21, siis imestasid, arvasid, et ta on 15, kuna juuksed olid palmitsetud ja oli veel üsna lapse näoga. Ah 21! No siis võib ta juba küll bandiite abistada.

Selles hirmsas asutuses oli ka üks väga inimlik töötaja.

Emma oli juba mitmendat korda ühe ja sama uurija juures ülekuulamisele. Kuna asi ei edenenud kuidagi tema jaoks soovitud suunas, mõtles ta välja järjekordse variandi ja ütles: „Tütarlaps, sa võib-olla ei mõelnud midagi halba, et tema on noor, sina oled noor, ta ehk meeldib sulle jne. Räägi nüüd kõik, kuidas tõeliselt oli ja homme hommikul oled vaba.“ See oli öösisel ülekuulamisele, mis neil kangesti moes oli. Samas ruumis istus kirjutusmasina taga noor ohvitser. Kui uurija andis Emmale järelmõtlemiseks 15 minutit ja lahkus ruumist, jättis masinal kirjutaja oma tippimise, ähvardas sõrmega ja ütles: „Devotška, govorite tolko eto, tšto võ vsjo vremja govorili!“, mis tõlkes tähendab, et tütarlaps, rääkige ainult seda, mis te kogu aeg olete rääkinud.

Perenaist ja Emmat ei piinatud, küll aga vaest põgenikku nii, et tema karjatused nende kambriksid maksid. Kolmandal päeval lasti naised vabaks. Paneb praegugi veel muigama, kui tark see vanaproua oli viimasel päeval, kui öeldi kõikvõimalike manitsuste saatel, et võite koju minna, ei tulnud perenaise tänul lõppu, et ta kunagi ei võta enam kedagi enda juurde tööle, keda ta ei tunne, nad oleksid ju võinud teda äragi tappa, sest niisugustest meestest võib kõike uskuda. Emma vabanes seetõttu, kuna staabis klappisid kõik ÕGK blankettide numbrid. Maja, kus Emma korter asus, oli aga veel kaua öösiti sõdurite poolt valve all. Samas majas elas ka üks vene tüdruk, kes vahetustega töötas ja seetõttu vahel öösiti koju tuli. Tema avaldas kord jutu käigus imetust, miks öösiti on aias sõdurid. Emmale oli selge, et oodatakse kolme kättesaamatuks jäänud võimalikku ilmumist. Nemad kolmekesi olid aga selleks ajaks juba ületanud Eesti piiri. Varem olid nad Tamsalust helistanud Emma koju ja pärinud, miks Adolf ei tule. Ema ei saanud rohkem öelda, kui seda, et nad edasi läheksid, kuna Adolf ei tulegi enam.

Nii rändasid kolm sõpra läbi Eesti, Läti, Leedu, Ida-Preisimaa ja Poola Lääne-Saksamaale välja. Päeva ajal olid põllul kärpa all või metsas, öösiti rändasid edasi. Toitusid seentest, marjadest ja leidis ka küllalt inimesi, kes toidupoolisega aitasid.

Koju jõudsid nad nelja kuu pärast – kurnatud, nälginud ja räbalais, aga siiski nad pääsesid ja pidasid kõikidele raskustele vastu.

Adolf jõudis koju teistest 5 aastat hiljem, olles läbi teinud viie suure vangilaagri vintsutused, neist hirmsaim olnud Vorkuta, millest ta ei taha isegi rääkida.

Hiljem kirjutas Martin sellest põgenemisest ja kojurännakust romaani, mis on ilmunud mitmes riigis pealkirja all „Die Uhr aus der Seife“ alapealkirjaga – Bericht über eine Flucht. Teose pealkiri („Kell seebist“), mis kõike eelpool kirjeldatud silmas pidades võib tunduda kummaline, tuleneb faktist, et kogu laagris viibimise aja oli Martin säilitanud kella seebitükki peidetuna ja peale põgenemist oma rõõmuks leidnud selle töökorras olevana. Ühtlasi sümboliseerib seebitükki suletud kell kaotatud aega. Arvestades, et romaan ilmus ajal, mil eksisteeris kaks antagonistlikku Saksamaad, on Martin avaldanud teose Markus Lükensi nime all. Ka on julgeolekukaalutlustel muudetud osa isiku- ja kohanimesid. Emma on romaanis Tiina Ratase nime all. (1.1.8.)

Martin kirjutab oma raamatu viimasel leheküljel nii: „Peale mälestuste on mulle jäänud tollest ajast ka asitõendeid selle kohta, et kõik ei olnud painajalik uni vaid tõelisus. Tülluke pliiatsijupp nimetähega lamedaks lõigatud otsal ja foto, mille tagaküljel sõnad: „Ära unusta mind, Ma!“ Ei, kallis Juta, – see ei ole sinu õige nimi, aga küllap sa saad aru, et teid on mõeldud, teid kõiki – ei, ma ei ole teid unustanud, meie neljakesi ei ole teid unustanud. Soovime teiega jälle kohtuda ja teid tänada.“ (3.3.3., 151.)

Emma rääkis kõigest sellest oma tuttavale väliseestlasele, tema omakorda oma Saksamaal elavatele sõpradele, kuni leidis üks baltisakslane, kes oli lugenud Martini kirjutatud romaani. Nii hakkas asi hargnema kuni lõppes taaskohtumisega üle pikkade, pikkade aastate.

Emma on käinud kahel korral neil kolmel perekonnal külas, kõik nad elavad hästi ja õnnelikult nagu muinasjutus. Kahjuks lahkus Edi raske haiguse tõttu oma sõprade hulgast 1980-ndate aastate lõpus. Martin on väga huvitatud Eestist, lõigates ajalehtedest välja ja köites meie elu-olu puudutavaid artikleid. Ta on ka Düsseldorfis Eesti Seltsi auliige ning võtab alati osa Eesti iseseisvuspäeva tähistamisest – tänutunne oli ja jäi. Mõni aeg tagasi külastas Martin ka taasvabanenud Eesti Vabariiki.

Niisugune oli üks pääsemise lugu.

Emma kodu, kus varjati põgenenud sõjavange 20. saj. II pool (5.11.)

Emma Terrase isa, ema ja noorem vend u. 20. saj. keskpaiku

Emma Terras-Valter

Laine ja tema ema 20. saj. II pool

Martin

Adolf

Rudi

Põgenenud saksa sõjavangid u. 20. saj. keskpaiku

(7× 5.11.)

2. ROELA

Esimene suurem asula Kunda jõe ääres on Roela, mille kohta teame, et ta on vanimaks inimasustusega kohaks Vinni valla maadel.

Roela on esimest korda kirjalikult märgitud 1241.a.

Varaseimad teated Roela mõisast (saksa k. *Ruil*) pärinevad 1453. aastast. 17. sajandil von Taubedele kuulunud mõis on hiljem olnud mitmete suguvõsade valduses. Alates 1840. aastast kuulus mõis von Wrangellide suguvõsale. Mõisa viimane omanik oli Hans von Wrangell.

Mõisa peahoone oli algselt, 18. sajandi teisel poolel, murdkelpkatusega ühekorruseline barokne ehitis. 19. sajandi lõpuosas on hoonet mitu korda laiendatud (1871, 1880, 1884), mille tulemuseks on sopiline, osalt ühe-, osalt kahekorruseline historitsistlik puithoone.

u. 1867-1868 (5.3.)

Roela mõis

2009. a. (5.2.)

1840. aastal Roela mõisa omandanud admiral Ferdinand von Wrangell (1796-1870) oli kuulus meresõitja ja maadeavastaja. Ta uuris põhjalikult Põhja-Jäämerd, kus mitu saart kannab tänini tema nime. 1829-1835 oli ta hiljem USA-le müüdud Alaska kuberner, kus tema nime kannab üks linn. 1855-1857 oli ta ka Venemaa mereminister. Mõisa peahoone ees paikneb Ferdinand von Wrangellile püstitatud mälestusmärk ning tema nime kannab ka Roela põhikool. (4.5.)

Suure, tõllapesutiigiga auväljaku idaserval on ait ja sammastega tõllakuur, põhjas (üle tee) tarekuivati, viinavabriku ja härjatalli vared, lõunas Kunda jõgi ja mõned abihooned. (3.4., 125.)

1902. aastal ehitati vanast mõisa-südamest poolteist kilomeetrit loodesse uus mõisahooned, nn kõrvalmõis. Uus mõisahooned on kaasajal tagastatud von Wrangellide suguvõsale. Seal elavad Peter ja Katrin Krienitz. Mõnedel andmetel on

Roela uusmõis 1996. a. (5.9.)

selle mõisa tagused allikad Kunda jõe alguseks, aga see ei pea paika.

Roela vana mõis oli suurejooneliselt ja uhkelt välja ehitatud. Pruunil puumajal, mis oli mitme juurde- ja ümberehitusega muudetud ebamääraseks ja laialivalguvaks, oli lõunapoolsel küljel kaks verandat – üks neist oli kinnine, kus enamasti söödi, kui talvekuud maha arvata ja teine lahtine, kus käis soojadel kuudel kogu perekondlik elu. Üle tohutu muruvälja, mis läks üle aasadeks, nägi kuni metsaservani, pilgule avanesid kaugus ja silmapiir. Valged, kõrged toad, mille vahel ukсед alati lahti seisid – juba seegi oli vastand Kurekülale, kus kõik ukсед olid suletud – moodustasid koos oma valitud antiikesemete, piltide ja lilledega pikki anfilaade, kus majaelanikud tavatsesid edasi-tagasi jalutada. Kõikjal olid koerad – taksid ja linnukoerad. Need andsid tunnistust, et siin elavad jahimehed ja vennad Wrangellid olid tõepoolest tuntud Eestimaa parimate laskuritena, samal ajal kui Stackelbergid polnud jahimehed, vaid ratsutajad ega sallinud eriti koeri.

Kogu mõis oma arvukate hoonete, lautade, viinaköögi, saeveski ja tärpentini-vabrikuga osutas suurele ettevõtlikkusele, laiale mõnusale elule ja traditsioonidega seotud kultuurile. Siin valitses tõepoolest kummaline segu konservatiivsest vaimust ja moodsast ettevõtlikkusest.

Perekond hoidis kõvasti kokku ja kujutas endast isegi baltlaste jaoks erakordselt kindlat ühendust. Seejuures oli üks iseloomulik joon, mis neid teistest eristas, selleks oli sallivus ja kannatlikkus. Polnud mingit sundi, igaüks laskis teisel omal viisil õndsaks saada ning kohtles teda rõhutatud viisakuse ja hoolivusega. Kritiseerimine oli rangelt põlu all. (3.7., 238.-239.)

Hans Wrangell oli aktiivne, tegusa ja ettevõtlikuna juhtis ta Roelas majapidamist, osales mitmesugustes ärilistes ettevõtmistes ja haldas mõningate Saksamaale emigreerunud rahvuskaaslaste vara. Ta oli pidevalt liikvel, alatas reisimas, aga selle kõrval oli ta ka lõbus nautleja ja naistekütt. Nagu vend Hermann, nii oli temagi hiilgav laskur ja kodumaa looduse tundja, ning armastus Roela vastu oli ta elu tegelik sisu ja enda harimiseks ei võtnud ta ette mitte kui midagi. Ta ainus lugemisvara oli ajaleht, raamatut ei võtnud ta kunagi kätte. „Mida saaks raamat mulle pakkuda,“ ütles ta, „elu õpetab mulle niigi kõike, mis ma teadma pean.“

Hans Wrangell oma kahe pojaga 1930-ndad (5.9.)

Teda ei saanud mõõta mingi tavapärase mõõdupuuga, tema mentaliteedis oli midagi ilusast ja üllast noorest loomast. Roela inimestel oli oma väljend inimeste jaoks, keda nad armastasid ja hindasid; sellise kohta ütlesid nad, et ta olevat „ehtne“, see tähendas, et ta oli täpisealt see, kellena esines. Ja Hans oli läbi ja lõhki ehtne. Tal oli äärmiselt õnnelik käsi inimestega lävimisel, ta tuli hiilgavalt toime eestlastega ja saavutas nende ametivõimude juures kõik, mida tahtis. Üle kogu maa tunti teda kui Roela Antsu. Ta oli üldiselt armastatud, tema suhtlemistoon oli täiesti loomulik ja ometi ei kaotanud ta kunagi oma väärikust.

Võimatu on rääkida Roelast, mainimata Roela sõpru. Sõbrad olid peaaesjalikult jahikaaslased. Selles osas esindas Roela mõis veel täielikult vana baltisaksa traditsiooni: kes aga külas oli, see võttis täiel määral osa perekonna elust ja jäi kohale senikauaks, kui talle meeldis, tihtipeale terveks suveks või vähemalt mitmeks nädalaks. Külalistetube jätkus, toitlustamine ei etendanud mingit rolli ja muutunud olude kiuste oli majas kuni kõige viimase ajani üheksa alalist teenijat. Ei daamid ega härrad liigutanud kunagi sõrmegi majapidamistööde asjus. Nad pakkusid üksteisele seltsi. (3.7., 241.-243.)

Kui Hans mööda teed kuhugi läinud või kusagilt tulnud, oli ta inimestelt, kes talle tuttavad olid, ikka küsinud, et kuidas me elame. Selle peale olnud igaüks vastanud nii, kuidas tal tõepoolest läinud: kas hästi, halvasti või keskeltläbi. Kui tuttav oli vastanud, et hästi või keskmiselt, oli Hans rahule jäänud. Kui aga keegi vastanud halvasti, oli Hans teinud suured silmad, kummardunud pisut vastaja poole ja öelnud, et kui sul on asjad halvasti, tule minu poole, arutame seal sinu asju nii kaua kui nad hästi hakkavad minema.

Friedrich Truupõllu mälestustes on kirjas järgmist: „Kui Ferdinand suri, siis ei saanud Hans kohe pärijaks, sest ta oli alaealine. Simuna või Rahkla kandi mõisatest käis üks mõisnik Roelas mõisavalitsemist korraldamas. See oli halb mees ja Roela inimesed nimetasid teda „Mustaks Kuradiks“. Oli õel ja tige mees, leidis igal pool vigasid ja kõiki sõimas. Hans käis temaga alati kaasas ja nägi ning kuulis seda sõimu pealt. Kui Hans hakkas mõisa valitsema, muutus asi kohe. Hans oli hea mees ja suhtles kõigiga. Hansul oli must Ameerika sõiduauto. Hans oli suur kihutaja. Viru-Jaagupi kurves olid alati kaks ratast õhus. Mootori mürinat kuulda ei olnud, ainult kummide sahin. Hans tõmbas piipu. Roelas pani piibu ette ja Tallinnas võttis suust ära. Nii kiirelt sõitis. Hans oli suur jahimees. Jahil lasi kaks hunti korraga.

Võõrastega koos tuli Hans alati mäele ja läks üle Onnimäe. Mäele olid rajatud teed, trepid, käsipuud. Teid puhastati teerauaga. Kõik oli puhas ja korras. Mäele oli vaht pandud, kes korda pidas. Mägede vahel asus nõgus koht, kus muistendi järgi sügaval vee all pidi asuma rahapada.

Hansule kuulus ka Uusmõis, kus elasid kolm Vilhelmi tüdart: Margaretha, Egla ja Lucilla, kes jäid eluaegseteks vanapiigadeks. Hansul oli 20 sõiduhobust, hall kimmel, tumedate lappidega oli Hansu enda hobune.“ (1.1.4., 54.)

Hans Wrangellile kuulus 150 ha suurune Roela mõisa süda, mida ta juhtis kuni sõja alguseni. Märtsis 1941. aastal kolis Hans Wrangell Eestist ära Saksamaale elama. Saksa okupatsioonipäevil tuli Hans Wrangell taas Eestimaale tagasi ja võttis Roela mõisa majapidamise juhtimisest osa niipalju, kui Riias elamine seda võimaldas. Mõisa majapidamise tegelik juhtimine jäi August Joosepi p. Paasi kätte.

Nõukogude võimu taaskehtestamine Eestimaal tegi lõpu mõisnike valitsemisele ja riigimõisatest kujunesid sovhoosid – sotsialistlikud majandid. Vene ajal oli mõisas sovhoosikontor, nüüd vaid mõned ametiruumid.

Lembit Andreseni andmetel asutati Roela kool 1822.a., 1849.a. õppis koolis 26 poissi ja 30 tüdrukut. 1875.a. materjalidest nähtub, et Roelas on olnud kaks kooli: valla- ja mõisakool. Pärast tulekahju hakkas vald 1900.a. ehitama uut koolimaja ning veel sama aasta 15. oktoobril alustas kool tööd uues majas. Mõisateenijate ja -tööliste lapsed õppisid samal ajal mõisakoolis ehk, nagu rahvas kutsus, Hansari koolis (juhataja oli Jüri Hansar). Mõisakooli hoone on tänaseni säilinud.

Roela kool 1915. a. (5.10.)

Mõisakooli mälestustahvli
avamine 31.05.2002. a. (5.8.)

Käesoleva sajandi algul oli Roela kool kolmeklassiline, hiljem lisandus 4. ja 1921.a.,

Roela kool peale 1924. a. juurdeehitust
(pildistatud 20. saj. keskpaiku) (5.4.)

kui koolijuhtajaks sai Johannes Kask, avati ka 5. klass. Johannes Kask juhtis Roela hariduselu kuni 1952. aastani, seega rohkem kui 30 aastat. Tema ajal sai koolimaja juurdeehituse: kaks klassi- ja vaheruum ning kool võis tööle hakata 4 komplektiga (I+II, III, IV, V+VI). Et mõisakoolis õpilaste arv vähenes pidevalt, liideti see valla-kooliga.

1944.a. sai Roela koolist mitme-
täielik keskkool, mille eesotsas on
seisnud Jakob Kiik, Johann Haamer ja
seejärel 10 aastat Ervin Kukk, kelle
eestvedamisel ehitati palju: spordiplats,
soe ja külm kasvuhoone, töökoda, uus

internaadihoone, selle juurde pumbakaev ja pesuköök, viidi läbi koolimaja ja internaadi
elektrifitseerimine, rajati kiviktaimla, kooliaeda kerkis aiamaja, kooli ja töökoja vahele
hakati rajama parki, kuhu lõpetajad istutasid puid. Üldse sai sel ajal hoo sisse töökasvatus
(1961.a. kasvatasid õpilased sovhoosis 26014 tibu ja 15600 noorkana, varem oli koolil
küülikufarm).

1968.a. suvel süttis koolimaja lähedal olevast puukuurist koolihoone ning põles maani maha. Koolil algas ränkraske töö, et sügisel õppetööd alustada. Algklassid leidsid endale ajutise kodu sovhoosi kontoris, vanemad klassid algklasside majas ja töökojas.

Arvo Kuslapi direktoriks olemise ajal (1970-1972) sai kool endale nii vajaliku võimla, mis ehitati vanast rahvamajast.

1973.a. kinnitati Roela 8-klassilise kooli direktoriks Rein Tralla, kelle suurimaks teeneks Roela hariduselus on uue koolihoone rajamine ja sisustamine. Nurgakivi ehitavale majale pandi 1. septembril 1978 ja juba 1980.a. jaanuaris alustas kool tööd uues majas. Rohkem kui kümme aastat töötas Roela kool keskkoolina.

Nagu maakoolides ikka, on Roelalgi probleeme sellega, et õpilaste arv maal aastast aastalt väheneb ning tulemuseks ongi see, et 1996/97 õa hakkas tööle põhikoolina. (3.8., 109.)

Ferdinand von Wrangell'i nim. Roela Põhikool 2011. a. (5.12.)

3. KULINA

Esimene asula peale Roelat, kuhu jõgi välja jõuab, on Kulina. Kulina mõisat (saksa k. *Kullina*) on esmamainitud 1546. aastal. Enne võõrandamist 1919. aastal kuulus ta Arthur von Kirchtenile. Ühekorruseline historistlik puidust peahoone on ehitatud 1900. aastal ümber varasemast, tõenäoliselt 19. sajandist pärinevast hoonest nn. šveitsi stiilis. (4.2.)

Alpi mägedes asuvas Šveitsis ehitati peamiselt just puumaju ja kaunistati neid puitornamendiga. Eestisse ehitatud šveitsi stiilis puithäärberid on enamasti hävinud. Meil Lääne-Virus on neid imekombel veel päris mitmeid alles, nende seas Kunda jõe äärde jäävad Roela, Kulina, Põlula, Kohala.

Kulina mõis oli suhteliselt väike mõis, enam-vähem sama suur kui naabruses asuv Küti. Mõlemad aga palju väiksemad, kui Roela või ka Põlula.

1885.a. Kulina mõisas asutatud lihatööstus oli Eestis esimene, mis andis toodangut ekspordiks. Mõisamaade jagamisel tekkis Kulina ümbruses 42 uut talumajapidamist ning 1939.a. elas Kulinal 283 inimest. Ettevõtlikke inimesi oli siin palju, eriti tuntuks sai Siilide perekond. Perekonnapea Tõnis Siili (1865-1939) esimene töökoht oli Küti mõisale kuulunud vesiveski, kus ta oli möldriks. Juba 1920.a. oli Küti valla ettevõtete nimekirjas Tõnis Siili saeveski, 1928.a. Richard Siili vee- ja aurujõul töötav jahuveski ja lauavabrik. 30-ndate aastate lõpul sai veski juurest elektrit ka kool ja meierei. Põllumajandusliku tootmisega tegeles Tõnis Siil oma Kulina-Puka Saare talus, millele lisaks Kulinalt ostetud maa. Tuleb rõhutada, et tollane maamees oskas mõista hariduse osa inimese elus. Nii oli ka Tõnis Siil aktiivselt seotud Viru-Jaagupi Haridusseltsi kooliga, olles selle toetaja. Kahjuks lõppes ta elu traagiliselt: tõupull tõmbas end ketist lahti ja püsis peremeest nii, et viimane suri. Tõnis Siili peres kasvasid pojad Artur, Richard, Leo, Voldemar ja Erich ning tütar Marta. Richard võttis osa Vabadussõjast. Mõisate likvideerimise järel omandas Tõnis Siil Kulina jõel oleva vesiveski ning andis selle poeg Richardile, kes asus veskit ümber ehitama. Richard Siil vahistati 1941.a. ning sõjakohus mõistis ta surma, tema abikaasa Helen vangistati samal aastal ja ta suri Siberis 1942.a.

Kulina mõis 2010. a.

Siili jahuveski 2010. a. (2× 5.8.)

Richard ja Helen Siilil oli kolm last: Juta, Raul ja Mare. Leo Siil töötas venna veskis praakerina, oli abielus Kulina kooli õpetaja Lilli Krügeriga. Nende peres kasvasid pojad

Tõnis ja Kalju. Siberi mullas puhkab ka Erich Siil ja vandeadvokaadi Voldemar Siili abikaasa. (3.4., 102.-103.)

Puka küla vanim elanik Eha Kuusemets meenutab, et nende ja Siili talude piirid olid kõrvuti, siis olid perede vahel väga sõbralikud suhted. Siili perenaine Lilli kandis alati valget kleiti – kas peenraid rohides või lehma lüpstes, oli ta alati valgeis riietes. Eha ema imestas tema puhtust ja valgust.

Selgelt on silme ees pilt: kui ilusal päikeselisel suvepäeval Eha maja eest kulgevat maanteedpidi, väikese ninaga bussi järel – ketiga kinni olles – veeti valges kleidis Lillit. Ta oli koos mehega juba varem täitevkomiteesse viidud, kuid tal õnnestus põgeneda – maha jäid ju tema kaks väikest poega, kes polnud kodus. Õhtupoolikul sõideti talle järele ja viidi siis bussi järel lohistades tagasi täitevkomiteesse, kust algas sõit külma, kaugesse Siberisse. Aastate möödudes tuli ta siiski tagasi ja elas koos lastega Rakveres ning on maetud Viru-Jaagupi kalmistule. (1.1.2.)

Siilide jahuveski on tuntuks saanud väga hea püüli ning tangude-kruupide valmistajana. Nüüd kuulub see veski Indrek Klammerile.

Kulina veski on esimene suurem vesiveski Kunda jõel, edasi tuleb neid veel. 18. sajandi lõpul (seega siis, enam kui 200 aastat tagasi) oli Kunda jõel 14 vesiveskit. (1.1.1.)

Kulina esimene meierei asus veski juures. Viru-Jaagupi Piimaühingu peameierei ehitati aga endisesse mõisa tootmishoonesse. Kulinal tehti vorsti ja sinki nendes ruumides, kus mõisa aegu oli tööhobuste tall. (2.2.)

Kulina aastalaadad toimusid tavapäraselt oktoobris-novembris, kui sügistööd valmis, ja veebruaris. Laatadel kauplemiseks kehtestas vallavalitsus kindlad maksud: müüdud hobuse kohta tuli maksta (vastavalt hobuse vanusele) 50 senti kuni 1 kroon, sarvloomade müügi korral 50, lammaste puhul 25 ja pörsaste müügist 20 senti. Sigade müügi eest nõuti 1 kroon. Maksma pidid ka vankritelt ja laudadelt müüjad, päevapiltnik ning kõik, kes organiseerisid lõbustusüritusi. (3.8., 89.)

Kulinal oli ka kõrts. Nagu ka naaberkohtades asusid kõrtsid mõisa kõrval.

Kulina laadaplats 2010. a.

Kulina kõrts 2010. a. (2× 5.8.)

Nimekatest inimestest, kes Kulina mõisaga seotud, on Nikolai Anderson.

Kulina veskimajas sündis 1845.a. sügisel soome-ugri keeleteadlane, Minski ja Kaasani ülikooli professor Nikolai Anderson. Ta uuris soome-ugri ja indoeuroopa keelte suhteid ja eriti ugri keeli. Teadusemehe isa oli Kulina mõisavalitseja ja -rentnik. Nikolai õppis TÜ-s ja töötas seejärel 22 aastat Minskis. Seal sündis tema peres poeg Walter, kellest sai samuti keeleteadlane, TÜ eesti ja võrdleva rahvaluule professor. Oli veel kuulsam ja teenekam mees kui tema isa. Nikolai Anderson suri Narvas 1905.a. (3.1., 221.)

Õppetöö Kulina mõisa peahoones algas 4. oktoobril 1926.a. Koolile eraldati 11 ha maad. Kooli juhatajaks määrati õpetajakutsega Hans Kuriks ja teiseks õpetajaks Lilly Krüger. Õpilasi oli siin esimesel aastal 112. Kui Kulina kool muudeti 6-klassiliseks, võeti tööle ka kolmas õpetaja. Selleks sai Rakvere Õpetajate Seminari lõpetanud Leeni Vaigur, kes pidas õpetajaametit 48 aastat, sellest 43 Kulinal, kuhu ta jäi surmani 1975.a.

Leeni Vaigurit mäletatakse kui tõelist õpetajat, „maa soola“, kellele olid südame- lähedased nii õpilased kui ka täiskasvanud. Igapäevase tunniandmise kõrval olid tema juhendada tantsu- ja võimlemisrühmad, näiteringid, seda nii õpilaste kui ka täiskasvanute osas. „Pool sajandit rahvatantsu Kulinal – see oli tema algatatud ja koos temaga suikunud unele,“ ütles kooli kauaaegne juhataja Arnold Allik. 15 aastat juhtis Kulina kooli Hans Kuriks, kelle õpetajatee algas 1907.a. Järvamaal. Kulinal alustas ta kohe võitlust kooli hea käekäigu eest. Ta mõistis, et kõike võib korda saata vaid kohalike inimeste toetusel, ja ta leidiski kontakti lapsevanematega. Ise õpetas ta geograafiat, laulmist, ajalugu, füüsikat, eriti hinnatud oli ta aga käsitööõpetajana. Ta oli edumeelne, progressi pooldaja ja ellurakendaja. Õpetajana oli ta õiglaselt nõudlik, kes ei sallinud laiskust ega lohakust. Pika pedagoogitöö jooksul tegi Hans Kuriks kõik selle nimel, et paikkonna haridus- ja kultuurielu edeneks, ja siis, 1941.a. juulis viidi ta kolme püssimehe vahel Puka metsa, kus ta tapeti.

35 aastat töötas Kulina koolis hinnatud õpetaja ja direktor Arnold Allik, keda kunagised õpilased mäletavad inimliku, täpse ja kohusetruu, kõike mõistva, abivalmis ja tööka inimesena, aga samal ajal ka nõudliku ja kõikjal täpsust arvestava õpetajana, kes oskas luua tiheda kontakti ümbruskonnaga. Tänu niisuguste tublide õpetajate tööle oli Kulina kool üks tublimaid nii õppe- kui tunnivälises töös.

Kulina kooli tüüpi on mitmeid kordi muudetud. Nii oli ta a 1926-1928 4-klassiline algkool, seejärel a 1928-1945 6-klassiline algkool, 1945.a. 7- ja a 1962-1980 8-klassiline kool. 1980-1986 3-klassiline algkool, 1986-1999 4-klassiline algkool. Selle aja jooksul on Kulina kooli lõpetanud 67 lendu. (3.8., 106.)

Mõisahooned kõrval, vanas mõisapargis, jätkab tegutsemist Kulina lasteaed.

Kulina mõis on olnud läbi ajaloo mitmete oluliste sündmuste kaastunnistajaks. 2008. aastal leiti korrastustööde käigus mõisa lae vahelt peidik, millest leitud asitõendid osutavad, et seda peidikut oli viimati kasutatud 1905. aasta tsaari Venemaal toimunud revolutsiooni ajal. Kulina mõis on olnud osaline ka Eesti mängufilmiajaloo, just seal toimusid filmi „Kevad südames“ (1984) võtted.

2006. aastast alates kuulub mõis eraomandisse. Mõisa ja ümbrust on heakorrastatud ja alustatud kõrvalhoone renoveerimist. Mõisa arendamiseks on mitmeid alternatiive, sest mõisa ei piira muinsuskaitse nõuded. Ideaalne mõisakodu rajamiseks, turismi või muude avalike teenuste pakkumiseks. (4.1.)

4. KÜTI

Kulinast veidi põhja pool on järgmine mõis, see on Küti, siin pöörab jõgi itta.

Küti mõisat (saksa k. *Kurküll*) on esmamainitud 1473. aastal. Mõis on pikkade sajandite vältel kuulunud nii von Rosenitele, Zoege von Manteuffelitele, kui ka von Essenitele. Alates 1859. aastast on ta von Stackelbergide aadliperekonna valduses. Mõisa viimane omanik enne 1919. aasta võõrandamist oli Georg von Stackelberg, kelle kätte mõisasüda jäi kuni 1939. aastani.

Küti mõis 2010. a. (5.8.)

Mõisa peahoone on 1760. aasta paiku ehitatud kõrge murdkelpkatusega barokne kivi-ehitis, mille vasaku otsaga on hiljem liidetud kahekorruseline tiibehitis. Peahoone esist väljakut ääristavad viimasega nurgis paiknevad baroksed ait ja tall-tõllakuur.

Kolhoosiajal on hoone tugevalt ümber ehitatud klubiks, kuid säilitanud siiski barokse üldvälimuse ja -mahu.

Küti mõis oli omal ajal koduks tervele kunstnike rühmale. Siin elas tuntud maastiku-maalija Karl Ferdinand Kügelgen (1772-1832), kelle juhtimisel töötasid ta poeg Konstantin Kügelgen (1810-1880), vennapoeg Wilhelm Kügelgen (1802-1887).

Küti mõisas on oma lapsepõlve veetnud kuulus kunstnik, akadeemik Carl Timoleon von Neff (1805-1876), kes oli Küti mõisa tollase omaniku Heinrich Zoege von Manteuffeli kasupoeg. (4.4.)

Kõik nad kujunesid hiljem silmapaistvateks kunstnikeks.

Sageli peatus siin Karl Ferdinand Kögelsen kaksikvend Gerhard von Kögelsen (1772-1820), Peterburi Kunstiakadeemia akadeemik, kes sai tuntuks andeka portretistina. Tema töid leidub ka Tartu Ülikooli raamatukogus. Karl Ferdinand Kögelsen töötas maastikumaalijana ja graafikuna. Tema Tallinna-ainelisi maale võib kohata Eesti kunstikogudes. Kütis viibis tihti professor Karl Morgenstern (1770-1852) – Tartu Ülikooli raamatukogu ja klassikalise muinasteaduse muuseumi rajaja. (4.3.)

Veel Kütiga seotud inimestest.

Kirjanik Lennart Meri räägib oma raamatus „Hõbevalge“ esimestest Eesti soost laevnikest, laevakaptenitest, kes on kirjas Tallinna rae dokumentides. Ja seal leidub aastast 1579 nimi Kūti Ants. Autor selgitab, et tegemist on Virumaalt Kütist pärit eesti mehega, kes asunud elama Saksamaale Lüübeki linna ja pannud end kirja selliselt – Hans von Kurküll. Kuidas see eesti talumees laevnikuks sai ja Lüübekisse jõudis, pole teada. (3.5., 488.)

Herbert Salu (a-ni 1936 Sallo) sündis 15. novembril 1911 Viru-Jaagupi kihelkonnas Kūti mõisa aedniku pojana. Juba tema isaisa Jūri Sallo (1840-1909) – „suur vägev mees“ – oli olnud mõisaaednik Viru-Nigula kihelkonnas Varudis ja Uhtnas.

Jūri Sallo vanaea eluasemeks oli veidi põllu- ja heinamaad Sāmi (Kunda) jõe paremal kaldal. See paik asub Sāmi silla kohal Tallinna-Narva maanteelt vaadates paar kilomeetrit mere poole. Siin ehitas Jūri väikese suitsutare koos rehetoa ja kambriga; ta täitis metsavahi kohuseid ja peret kutsuti Tiidu metsavahikohaks.

Herbert Salu isa Eduard Sallo (sünd. 1875) sai kutsealast õpetust Benckendorffidele kuulunud Keila-Joa mõisas. Seal puutus ta kokku ka Eduard Vildega. Leidnud teenistust ülalmainitud Kūti suurmajandis, abiellus ta Roelast pärit mõisa toatüdruku Anna (Ann) Vahiga (sünd. 1877). Perekonnas oli neli poega, kellest kaks (Karl Evald ja Reinhold Martin) noorelt surid. Täismeheks kasvasid aga Herbert Akatsius ja Bernhard.

Kūti mõisaaias veedetud aastad on säilinud kirjaniku mälestustes õnneliku ajana. Mõisate natsionaliseerimine 1917 tegi aednikutööle Kūtis lõpu. E. Sallo katsus veel mõnes kohas kanda kinnitada, aga tagajärjetult. Seetõttu asus ta 1918 koos perega Tiidu metsavahikohale, kust Julius Sallo oli siirdunud oma naise kodutallu Sõmeru valda. Metsavahiamet tähendas Sallodele elatustaseme langust.

Tiidu metsavahikohalt algas Herberti haridustee: ta õppis aastail 1919-1925 Varudi, Pikaristi, Uhtna-Sāmi ja Kohala koolis. H. Salu pinginaaber Leonhard Kuuse iseloomustab oma koolivenda: „Algkoolis oli ta andekas ja vaikne õpilane (klassides – priimus).“

Kõige raskem hoop tabas teda V klassis õppides: aprillis 1924 suri noormehe isa kopsuhaigusse. Ema püüdis Tiidul edasi töötades kaht last elus hoida. Kui Herbert 1925. aastal algkooli lõpetas, soovitas Anna Sallo pojalt mõnda käsitööd õppida, kuid noormees ihkas enamat ja pääseski samal aastal võistluseksamitega Rakvere Õpetajate Seminari. Peagi tuli uus saatuselöök: 1925. aasta mais suri kopsupõletikku pereema Anna, jättes Herberti täielikuks vaeslapseks ka noorema poja Bernhardi, kes oli alles 7-aastane. Algul hoolitses viimase eest kohapeal üks kaugem sugulane – ülalpool mainitud Leonhard Kuuse vanaema, hiljem elasid poisid sugulaste juures Viru-Jaagupis.

1931. aastal seminari lõpetanud, sai H. Salu haridusministri eriloal juba 19-aastasena tööle Viru-Jaagupi algkooli ja 1935 Kadrina kihelkonna Kõnnu algkooli juhatajaks.

1935 astunud Tartu ülikooli filoloogiateaduskonda eesti keele ja kirjanduse erialale. Oma stuudiumi lõpetas H. Salo 1943 magistrikraadiga.

Saksa okupatsiooni ajal H. Salu abiellus Virumaalt Põlulast pärit Leida Vahtraga. Nendel sündis 1943 poeg Olle Andres. 1944. aastal põgenes H. Salu koos vennaga Soome, kust siirdus järgmisel aastal Rootsi. Jätkus ka õppimine: 1947-1952 Lundi ülikoolis, kus tulevane kirjanik omandas litsentsiaadi kraadi Skandinaavia ja võrdleva rahvateaduse alal, Turu ülikoolis ja täiendas end USA-s ja Saksamaa Liitvabariigis.

Isiklik elu ei kulgenud Rootsis raskusteta: perekond lagunes, 1961 sai H. Salu raskesti kannatada liiklusõnnetuses, inseneriks õppinud poeg suri 1985.a. 41-aastasena vähki, jättes maha ladinaameerika päritolu naise ja poja Aleksandri.

H. Salu on eesti kirjanduslukku läinud kahel alal – kirjanduseuurijana ja ilu-kirjanikuna. Sealjuures hindab ta tähtsamaks esimest: „Olen pidanud uurimistööd oma õigeks alaks,“ kirjutab H. Salu elu lõpul. (3.6., 5.-8.)

Elu kohta Küti mõisas Eesti ajal saab hea pildi Camilla von Stackelbergi mälestuste-raamatust „Tuulde lennanud lehed“. Camilla elas pikemalt Kütis ja oli mõnda aega ka Georg von Stackelbergi abikaasa.

Kureküla oli ka selle poolest ainulaadne mõis, et seal ei olnud koduses elus tunda midagi põllupidamisest ega tööst. Georg sooritas oma majanduslikud käigud ja ratsasõidud alati üksi, enamasti varastel hommikutundidel, kui kõik teised alles magasid.

Majapidamine oli usaldatud suurepäraste teenijate kätte. Aednik kandis hoolt aia eest ning varustas maja kõigega, mida puu- ja aedviljadest vaja läks. Jões, mis Kurekülast läbi voolas ja paisjärve moodustas, leidis laitmatuid forelle, neid tõi mõisa üks kalamees; soolatult või suitsutatult oli see maitsev suupiste.

1918. aastal oli Georgi vend tõmmanud ajutise elektriliini veskest mõisani, mis üllataval kombel ikka veel toimis ning varustas elumaja ja lautu vooluga. Tõsi küll, vahetevahel, kui vesi paisjärves püsiva põua tõttu kõvasti alanes, tuli ette ka voolukatkestusi; seepärast olid alati valmis pandud petrooleumilambid ja küünlad, mis süüdati nagooni peaaegu igal õhtul pärast ühteistkümmet, kui mölder voolu ööseks välja lülitas. (3.7., 262.)

Mõisamajapidamises tegeldi peamiselt karjakasvatusega, peeti hobuseid ja kasvatati ning töödeldi metsa.

Küti mõisal oli ka oma raudtee. See algas mõisa saeveski juures, ületas jõe ja jõudis 6 km järel Pikakõrve metsa. Raudteega veeti palke saeveskisse. (2.7.)

Küti algkool oli erakool, mis asutati 1919.a. Küti mõisa omaniku abikaasa Carmen Stackelbergi initsiatiivil ja toetusel. Mööbli sai kool Näsü koolist, mis samal aastal suleti, klassitahvil jm muretses kooli valdaja. Kooli avamise aastal oli siin õpilasi 46 ja juhatajaks valiti Lilly Krüger Muuga koolist. Kooli juurde asutas mõisaproua ka lasteaiat, kuhu võeti lapsi, kelle vanemad töötasid mõisas. Nende kasvatajaks oli Velly Telder.

Küti vallavalitsus ei näinud heameelega erakooli töötamist ja püüdis saada kooli avalike koolide koosseisu. See õnnestus 1920.a., mil kool hakkas tööle 3-klassilise algkoolina riiklikus koolivõrgus. Õpilasi oli siis juba 86. Kui avati 3. ja 4. klass, võeti juurde kaks uut õpetajat – Salme Melnik, kes kujunes kohaliku seltsielu hingeks, ja Hilda Vilberg. Kooli tööga ei olnud inspektor Meos sugugi rahul, tõstes üles küsimuse, et kool Kütist üle viia Kulinale. 1926.a. lõpetas kool oma tegevuse Kütis ning sai endale uue kodu Kulina mõisa peahoones. (3.8., 105.-106.)

Küti algkooli välisuks 2010. a. (5.8.; fototöötlus – 5.1.)

1938.a. tegi Küti vallavalitsus Maavalitsusele ettepaneku nimetada Küti asundus Kure külaks, mida täna meie külade nimistus enam ei ole, on vaid Küti, kus elanike arv hakkas hoogsalt kasvama 1957. aastast, kui loodi omaette sovhoos keskusega Kütis. Elatust on siin teenitud läbi sajandite ikka vaid maaharimisega. (3.9., 82.)

Kütiga tihedalt seotud Margit Diits meenutas, et 1990-ndate aastate keskel tekkis põllumajandusreformi tulemusena OÜ Küti Mõis, mille juhatajaks oli Jaan Kuusmik. OÜ tegeles taime- ja loomakasvatusega. Agronoomina töötas Ergo Soosalu. Raamatu- pidajateks olid Ele Moor ja Meeli Orupõld ning Rein Orupõld oli mehaanik. Looma- arstidena töötasid Tiina Ja Hugo Vaino. Kütis töötas kauplus, söökla, saun ja klubi.

Nüüd enamus Küti elanikest ei tööta kodukandis. Positiivne on see, et Rakvere ametikool rajas Küti töökotta õppebaasi. (2.1.)

5. VÕHU

Võhu küla asub Kunda jõe ülemjooksul Küti-Aravuse maantee ääres. Võhu mail (kuni Ädara ojani) kannab Kunda jõgi Võhu nime. Võhu (Vov) oli 13. saj. samanimelise muinaskihelkonna keskus. Varem oli meil kutsutud voheks (nimetav vohi) või vohuks ja võhuks. See endine kitse nimetus on säilinud kohanimes. Soome keeles on tänapäevani kits vuohi ja eesti keele kõige lähemas sugulaskeeles vadja keeles voho.

Kui vaadata Võhu küla loodust, siis küllap oli seal ka kaugetel aegadel võimalik pidada kitsi ja kindlasti leidis neid ka ümbritsevates metsades. Nii võib ka oletada, et küla nimi on seotud kitsedega.

Võhu küla jagunes rahva suus mitmeks osaks. Olid sellised külad: Kurika või Soosaluse. Soosaluseks kutsutakse veel praegugi. Karjamõisa asemel on tööstus. Siis veel Asundusküla ehk Suurküla, olgugi et selles küla osas oli majapidamisi kõige vähem. Oli veel Võhu-Aleküla, Võhu-Ülejõe ehk Võhu-Vanaküla ning Võhu-Puka.

Tänapäevani eksisteerivad Võhus veel sellised külaosad: Soosaluse, Ülejõe ja Võhu-Puka, kus ainult veel üks talu.

Võhu Vanaküla ajalugu ulatub kaugele, Võhu asundus on tekkinud pärast Vabadussõda, mil saadi maad. 1930-ndate aastate lõpuks saadi talumajapidamised korda, sest jõuti osta vajalikud masinad. Suuremad talud tulid lisateenistusega toime, väiksemad said lisateenistust talvel metsavedudest. Ametimehi Võhus pole olnud. Põldme Villemi ema õmbles talutöö kõrval vajaduse korral. Hobuseid rautati Kulinal ja Kütis. Didvi käis 1930-ndatel aastatel külamööda saapaid tegemas. Võhu vesiveskis jahvatati lihtjahu nn. silindripüüli, tangu, loomajahu. Näsu külaga koos moodustati turba- ja veetühing. (1.1.7., 4.)

Kirikukroonika andmetel asunud esimene kirik aastal 1230-1330/50 praeguses Võhu külas, mil' nimetati kirikut „Kerko tho Vov“ ehk Võhu kirik. Arvatavasti ehitati 1230-35.a. esimene kirik Võhusse sellepärast, et seal olid maad viljakad, voolas jõgi läbi, olid head heina- ja karjamaad aga ümberringi ka suuri metsi. Võhu külas asus ka muistne hiis, meie esivanemate püha paik. Veel praegugi on olemas mitmelohuline ohvrikivi ja teinegi, mis on muinsuskaitse all. Samas asus ka muistne matmispaik, kuhu surnuid põletamata maeti.

Kui pärast Teist maailmasõda üliõpilased kaevamisi tegid, saadi praeguse Kulliku Jaagu maja juurest väärtuslikke leide. V. Põldme teadis rääkida, et Juhan Tiitso maja ehitusel satuti rikka mehe haua peale: seal oli puust õõnestatud puusärk, nii peal kui ka sees kulla ja karraga vaipu, kus mõned vaibatükid olid veel üsna tugevad. Kas oli kirik samas, matmispaiga läheduses? V. Põldme maja juures oli kiviahervare, vundament, mille maaparandus laiali lükkas. Aga alles on praegugi kivisillutis nagu linna turuplatsil. (3.9., 84.)

Võhus on mitu matmispaika. Võhu tööstuse juures on leitud reastikku maetuid, igal kivi märgiks peal. Anu Soone uurimuse tulemusel hävitati kirik 1782-1795.a.

Selles, et küla ei tühjenenud, on oma osa mänginud siinne tööstus.

Juba 19. sajandil töötas Võhus kipsivabrik koos oma kaevandusega, kust saadi toorainet. Kaevandati Silla, Liiva, Kubja ja Aida talude maadelt.

Võhus on olnud kaks vesiveskit, esimene asus praeguse Soone krundi sees. Alles on veskijärve ümbritsevad kraavid, mis piirasid, et uputama ei hakkaks. See lõpetas tegevuse 19. sajandi lõpus.

Teise Kūti mõisa rendiveski ehitas Tõnis Siil (1865-1939). See veski asus praeguse veinivabriku juures. (2.6.)

Rendiveski varemed 2010. a. (5.8.)

Peaaegu poolteistsada aastat tagasi töötas lauavabrik. 1930-ndail aastail lõikas ja töötles ka väärispuitu (tamm, saar), mis läks Tallinna muusikariistade tarvis. Tehti teenustöid taludele lauamaterjali saagimisel, ka kärbiste kõrval puude lõikamisel. Samas töötas katusepilpamasin. Kel oli pilpaid tarvis, tõi materjali, võttis töömehe kaasa. Vabrikul ei olnud pidevat tööväge, ainult mees (pikki aastaid Kindratjevi nimeline), kes laskis pilpaid alla. Sama kaua, kui töötas lauavabrik, tegutses ka puitvillavabrik koos kuivatiga. Päevaga sai kuivati täis ja viidi müügiks ära. 1910.a. paiku töötas ka kangavanutus, mis töötas väga algelisel tasemel.

1930-ndate aastate teisel poolel töötas juba veejõul elektrijaam, mis andis valgusvoolu Võhu külas majapidamistele kuni Jūrna taluni, veski ümbruse taludele, Võhu ülejõe külale, Kūti mõisale, neljale talule Kurekülalt. Suurim elektritarbija oli Kūti viinavabrik. Elektrijaama turbiin pandi vee jõul käima, ei olnud seal ühtki meest tegutsemas. Ka voolumõõdjtajad polnud. Kui Thompson pani oma kuluga elektri sisse, siis tuli renti maksta, kui tegi peremees seda ise, siis tavaliselt toodi pühadeks „meelehead“. Remondi korral tuli maksta päev kinni.

Võhu mail kannab Kunda jõgi Võhu nime. 2010. a.

(2× 5.8.)

Kipsivabriku ruumidesse ehitati 1948.a. tärklisevabrik, käima läks 1949.a. Seal keedeti väga lühikest aega maltoosat. Puitvillavabriku asemele ehitati 1954.a. maltoosavabrik, mis küll sai valmis, aga nii ta seisma jäi ja lammutati. 1952.a. ehitati veel juurde teine tärklisevabrik, selle tärklis keedeti siirupiks. Vabrik ehitati 1967.a. veinivabrikuks, juurde mahlatsehh. Ka valmis 1968.a. Võhu ajaloos juba kolmas maltoosavabrik. 1973.a. valmistati lõssipulbrit, pärast alkoholi keeluseadust tehti kompvekke, töötas a/s Võhu Vorst, mis lõpetas tegevuse 1996.a. Kasvatati tomateid ja roose, istutati arooniaaed.

Veini tootmist alustati Võhus 1976.a. Ed. Vilde kolhoosi esimehe Lepasaare eestvedamisel. Hiljem kujunes veinitsehhist kolhoosidevaheline toiduainetetööstus „Võhu“, kus omanikeks Ed. Vilde nim. kolhoos ja „Õitsengu“ kolhoos. 1978.a. ostis Ed. Vilde kolhoos „Õitsengu“ kolhoosilt veinitehase osa tagasi. Aastate jooksul toodangumaht kasvas, rekordtoodang küündis 2 miljoni liitrini. Veine müüdi Eestis ja ka Venemaal. Sortimendi mitmekesistamise huvides on villimiseks toodud viinamarjaveine Moldovast, Ukrainast, Usbekistanist ja Kaukaasiast. Nende veinide sildid olid originaalsed, vaid kork reetis sidemeid Eestiga. Selle aja veinid olid Kagor nn. kirikuvein, lauavein Aligote jt. mitmesugused portveinid. Tänapäev pole kontaktid kaukaaslastega katkenud. Võhus villitakse vana tuttavat portveini Agdam, samuti portveine nr 777, Alabaslõ, mis on valmistatud Aserbaidžaanis. Vein on vähemalt 2-aastase laagerdusajaga. Võrreldes vanade aegadega on aserid veini kvaliteeti tublisti parandanud.

Kolme aastakümne jooksul on Võhus tehtud enam kui tosin erinevat veini. Pärast 1985. aastat (kuiv seadus) vähenes järsult veini tootmine, hakati valmistama kompvekke „Koorevenis“ ja „Mandlikompvek“, jätkati vähesel määral veinide tootmist.

A/S „Võhu Vein“ moodustati 1993.a. kolhoosi omandireformi käigus. Aktsionärid on kolhoosi endised töötajad. (1.1.7., 45.-46.)

Võhu Vanakülas üle jõe on alles 3 maja, asunduses aga säilinud peaaegu kõik hooned. Maid kasutatakse siin mitmeti: Laksil on suur metsatalu, Soone, Põldme ja Põder harivad oma maad ise; maad kasutavad ka Kullik, Freirik, Maasi ja Nurk. Ettevõtlikul Põldmel on lauavabrik, mille toodang realiseeritakse firmadele, kes saematerjali Saksa-maalegi viivad. Koos kahe pojaga tullakse talus toime: lehmi kasvatatakse oma tarbeks, sigu on aga 20-30 piires. Toiduvilja loomadele saab Põldme-pere oma põllult, vahel jätkub seda müügiks. Hästi läbimõeldud tegevus võimaldab perekonnal talus normaalselt ära elada. Ja näib, et küla ei ähvarda väljasuremisohu, kuna ka lastega peresid on siin tublisti.

6. NÄSU

Näsu küla piirnes kunagise kihelkonna keskuse Võhuga.

Näsu. Kust on tulnud niisugune huvitav nimi? Ada Kala teada olevat esimesena talu siia rajanud niisugune hoidlik mees, kes näsis aina kuiva leiba. Võhu ja Näsu piiriks oli sirge puude rivi tee ääres.

Vanatoa talu põllu servas oli paras kallak, kuhu olid koopad kaevatud. Sel kaugel ajal olid hooned veel ehitamata või alles ehituse algjärgus. Neis koobastes elati talvel. Suure tuisuga mattis tuul ukseaugud lume alla. Nii jäetigi luud ukse kõrvale ja kui keegi juhtus mööda minema, siis päästis pererahva lumevangist.

Küla otsas, kus tee hargnes: ühele poole jäi Sae, teine läks Võhust läbi Kütti, seal seisis vanasti silt väljas:

- Näsu küla
- 12 talloperet
- 7 vabadikku

Külavahe tee ääres oli võrdlemisi madal kaev, aga vesi sealt kunagi otsa ei lõppenud, pealegi oli vesi puhas ja selge. Kuiva, põuase suvega, kui kaevud külas kuivaks jäid, joodeti kõik küla loomad sellest kaevust. Ada Kala vanaema tõi sealt ka vee majapidamise jaoks. Vanaisa jutu järgi olevat selle kaevu karu kraapinud.

Näsu küla Võhu poolses otsas oli koht, mille nimi oli Ale. Ale viitas sellele, et seal oli kunagi alet tehtud. Näsu karjamaade otsas vastu riigimetsa on küla heinamaad, mida kutsuti Ruiskätkuks. Millest selline nimi, ei tea. (1.1.6., 12.)

Talud olid parajate vahemaadega, iga pere elas oma elu, kuigi teati palju kõikidest peredest. Oma pere asju küll küla peal kaebamas ei käidud. Muidugi oli pea igalühel keegi kuskil teises peres, kellega vesteldi südamest.

Karjamõisa rehe varemed 2010. a.

Näsu küla kõige vanem hoone 2010. a. (2× 5.8.)

Suheldi rohkem vastastikuse abistamise, talgute, sünnipäevade, jaanitule, ühiste väljasõitude (Tallinna põllumajandusnäitusele, Võsule, Rannapungerjale veoautoga)

puhul. Vanatoalt sai osta (laenata) soola, seebikivi, naelu jm. Ka oli seal pullijaam, seetõttu käis palju inimesi.

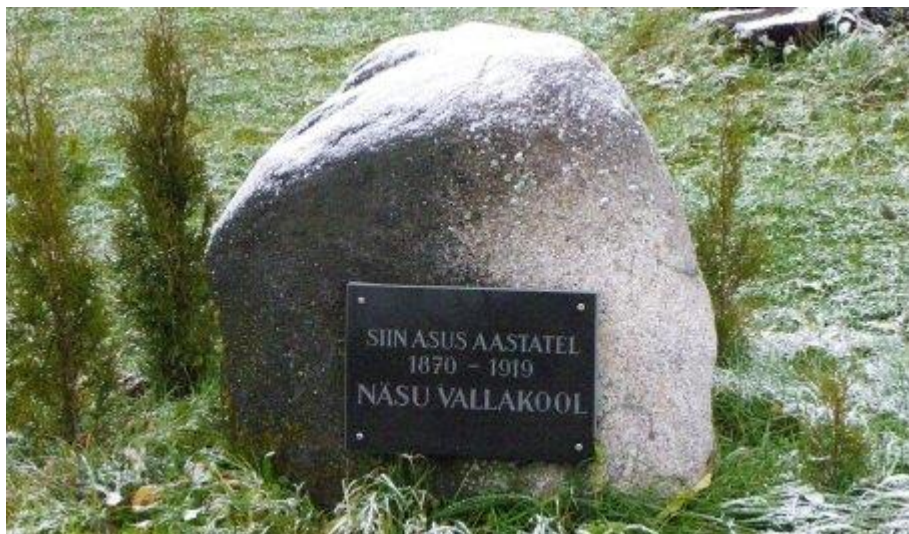
Näsu lapsed käisid koolis Näsus, kuni seal kool oli, siis Kütis ja lõpuks Kulinal.

Näsu kooli asutamisaega pole teada. Küll aga teame, et esimesed teated õpilaste kohta pärinevad aastast 1885. Kohalike elanike mälestuste põhjal võib öelda, et kool oli Näsus juba 1870-ndatel aastatel. On teada, et maja, kus kool algul töötas, asus küla keskel, hiljem ehitati uus hoone Võhu - Võhu-Nõmme tee äärde Näsu küla algusesse. Maja on tänini säilinud. Koolis käisid Näsu ja Võhu lapsed, aga ka Küti mõisa teenijate poisid-tüdrukud.

Peamisteks õppevahenditeks olid kivist tahvel ja krihvel, suurt tähelepanu osutati vene keelele, isegi vaheajal pidid lapsed rääkima vene keeles.

Palju aastaid töötas siin õpetajana Juhan Kala. Pärast teda, see on juba 20. saj. algul Jüri Hansar, Arnold Lindam ja Eduard Verk. Esimene neist pidas siin vastu vaid aasta. 1914 alustas Näsu koolis oma õpetajateed 17 aastane Helene Mägi (Taremaa), kes tuli Näsusse ministeeriumikooli lõpetamise järel ja kellel tuli vahel õpetada omavanuseid laupäeval-käijaid.

Näsu kool suleti 1919. aastal, sest maja olevat olnud koolitööks kõlbmatu. (3.8., 108.)

Mälestuskivi Näsu vallakoolile 2010. a. (5.8.)

Küla tööd-tegemised, ettevõtmised toimusid kindlas rütmis, tervikus. Täiuslik mitmekülgne tegevus pakkus kõigile elamist.

Ranked tööd – rehepeks, sõnnikuvedu – tehti talgute korras. Abi kutsuti ka rukki-lõikusele või mõnele kiirele tööle väljastpoolt palgatuna. Talgud olid oodatud, põnevad, lõbusad. Õues, rehe all, põllul oli palju inimesi, lapsed kaasas. Töö laabus jõudsamalt, tehti nalja, aasiti. Sõnnikuvedu lõppes veesõjaga.

Näsu küla nimi on praegu kadunud ja küla kuulub Võhu alla.

7. ARAVUSE

Pärast Võhut voolab jõgi teeserval segamatult pea 5 km ja jõuab siis Aravusele. Siin leiab jõevesi taas rakenduse.

On põhjust arvata, et metsade keskel olev Aravuse asutati juba kaugel esiajal. Küla vahetusse lähedusse jäävad muistne rauasulatuskoht Palasil ning mõni kilomeeter läände taanlaste kihelkonnakeskus Võhu.

Aravusel on vana poolmõis, mis eraldus Kaarlist 1852.a.

Aravuse kohta on säilinud toredaid mälestusi.

Odette Kirss Virumaa Muuseumist esines meie kooli õpilaskonverentsil „Roela 765“ 11. oktoobril 2006.a. Ta rääkis, et 20 aasta eest jutustas üks Rakveres elanud vanaproua oma lapsepõlvest Aravusel (ja ka Roelas) 20. sajandi alguses. Aravuse omanik, proua Ida Laurents, kes saanud Aravuse pärandina oma vanematelt, viibinud suveti maal, talvel aga Narvas, kus ta abikaasa oli mingi tähtis asjamees Kreenholmi vabrikus. Aravusel elanud siis palju aastaringseid mõisateenijaid oma lasterohkete peredega. See olnud tõeline laste paradiis. Jõe ääres, mida sealmail kutsuti Aravuse jõeks, mängides saatnud lapsed kõrkjaist punutud paadikesi teele mere poole. Kui Laurentsitel olid külalised – aadli- või ka linnapreilid, -prouad ja -härрад oma uhkesti riides lastega, olid kohalikud lapsed neid eemalt piilumas ja muidugi ka kadestamas. Kui oli väga soe suvi ja Aravuse lapsed käisid vees sulistamas, siis peened külalised ei teinud seda kunagi. Nemad ainult jalutasid, sõitsid paadiga või kiikusid võrkkiiges. Kord tulnud Aravusele isegi mustlaslaager, siis näinud lapsed, et on olemas neist veelgi enam kräämus ja vaesemalt riides lapsi. Ja siis puutunud kokku ka kanavaraste, kaardipanijate ja ettekuulutajatega. (1.1.1.)

Camilla von Stackelbergi mälestusteraamatus „Tuulde lennanud lehed“ on samuti juttu Aravuse omanikust proua Ida Laurentsist. See omapärane eesti soost daam olnud noorena sakste teenija ja tundnud sellest ajast peale ülimat lugupidamist balti aadlike suhtes. Kui Vabadussõja ajal moodustati Balti pataljon, elas proua Laurents parasjagu Narvas. Seal kujunenud tema maja aadlikest ohvitseride peamiseks kohtumispaigaks, kus sai puhata ja süüa, vannis käia ja ka puhta pesu selga. (3.7., 292.-293.)

Proua Laurentsist ja tema elust Aravusel. Nimelt olla proua armastanud väga hobuseid ja koeri, keda oli tal alati ikka mitu. Hobused olid (1930. aastail) Suksi ja Tuksi, koerad aga Ilus Cara, Kena Lore, Armas Mia ja vana isane taks Schnuffi.

Proua sooviks olnud, et kui teda kord maamulda sängitatakse, olgu hobused Suksi ja Tuksi haua ääres.

Oma suure lemmikkoera Lui mälestuseks korraldanud proua Laurents kord Rakvere ühes hotelli restoranis mälestusõhtu. Teiste tuttavate kõrval olid kohale kutsutud ka kõrgemad ohvitserid – vene kindral Rodzjanko (Vene Põhjakorpuse, hiljem Loodearmee väejuht), ooberst von Weiss (Balti pataljoni ülem) jt. Ja seal siis tõsteti klaase ja peeti kõnesid koer Lui mälestuseks, kusjuures pikema ülistuskõne olla pidanud kindral Rodzjanko, kes polnud kadunud Luid iial oma silmaga näinud. (3.7., 295.-296.)

Üheks proua Ida lemmikuks oli veel kodustatud metsjänas, kes elas aedikus, sai priskelt toidetud ja proua jaoks oli ta „minu ilus Nānu“. (1.1.1.)

E. Vilde nim. kolhoosi rajatud Aravuse forellimajand töötab 1966. aasta sügisest alates. Tegemist on kaasaegse kalamajandiga, kus kasutatakse intensiivset kalakasvatustehnoloogiat, mida on korduvalt kaasajastatud. Nii on ehitatud erinevaid inkubeerimisviise võimaldav haudemaja ja maimudemaja; kasutusel on efektiivne veevarustussüsteem – mitmekordne veekasutus.

Aastakümneid juhtis majandit bioloogiakandidaat Ilme Post, kelle käe all kujunes sellest tulus ja tuntud ettevõte, mida käidi uudistamas kogu Eestist ja kaugemaltki. Aravust peeti Nõukogude Liidus kõige eesrindlikuma tehnoloogiaga forellikasvanduseks. Just Aravuse kogemuse põhjal tegi Ilme Post oma kandidaaditöö (kaitses 1974).

Majandi kalakasvatustlik osa koosneb:

- 1200 ruutmeetrist betoneeritud kasvubasseinidest;
- 200-ruutmeetrisest looduslikust turukalatiigist;
- 120-ruutmeetrisest maimutiigist;
- 175 ruutmeetrisest allikatiigist.

Vee vooluhulgad selles Kunda harujões on 150-750 l/sek. Suveperioodil, miinimumveega perioodil on kasutusel vee korduvkasutus: iseveoolset veevahetust võimaldab õieti projekteeritud intensiivne kalakasvandus, mille tunnuseks on: tiikide järjestikuline asetus ning tiikide õige proportsioon (pikkuse-laiuse suhe).

Kevadine Kunda jõgi 2010. a. (5.7.)

Tegemist on täiesüsteemse kalamajandiga – s.t. endale kasvatatakse ka asustusmaterjal ja neist nuumakalad/turukalad. Maimusid on kasvatatud ka teistele kasvandustele ja siit saadud asustusmaterjali hinnatakse kõrgelt (sügiseks saadakse elujõulised ja heas kaalus noorkala).

Tootmisvõimsus on kuni 40 t turukala aastas, pluss asustusmaterjal.

Kala on realiseeritud valdavalt nn. kalaturismimajanditele. Siinne kala on oma hea maitse tõttu (kasvanud puhtas vooluvees!) hinnatud nii müügikettide kui üksiktarbijate poolt. Kohapeal on võimalused kalade esmatöötluks (rookimine, fileerimine, soolamine) ning selleks on olemas (praegu majandi poolt peatatud) tootmiseks vastav käitlemisluba.

Aravusel on tegeldud ka kalaturismiga – siinsetelt kalakasvatajatelt pärineb ka algatus moodustada MTÜ Eesti Kalaturism ning vastava tegevuse korraldamiseks Eesti eri paigus.

Aravusel on läbi viidud kalaturismi õppepäevi. Siingi pakutakse oma tiikidest pärinevat forelli. Olemas on suitsuahi, palkmaja on paik kalarestoraniks. Siin on ka 10 voodikohta vähenõudlikumale loodusturistile.

2008. aasta sügisest, mil esmakordselt hakati vastavalt EL nõuetele tunnustama siinseid kalakasvandusi, sai taolise tunnustuse ka Aravuse forellikasvandus (tegevus on kaetud nõutavate dokumentidega – s.h. nt. veekasutusluba ja aastatepikkune veterinaarne järelevalve). See on oluline, minekuks toodanguga (ka asustusmaterjaliga) välisturgudele või eluskalade sissetoomiseks välisriikidest.

Taolisi, ligilähedasi tingimusi võib leida ehk mujalgi meie maal. Siinse paiga teeb eriliseks:

asukoht suure jõe vahetus naabruses, konkurentsivaba veekasutus; lähedus linnale (Rakvere – 25 km) ja väga heas korras hoitav maantee (riiklik kategooria) – 7 km Küti (Rakvere-Tartu mnt). Lisaks muidugi kaunis loodus, mitmed kõrge kaitsekategooriaga linnuliikidega (vesipapp, jäähind, kakud); ümbritsetus seenemetsadega jne.

Renoveerimine – vaade tulevikku.

Kogu tiigimajand on kaasajastatav pikkade läbivoolubasseinide rajamisega, nn. taani tüüpi kasvanduseks ümberehitusega – taoliselt on muudetud mitmeid Eesti forellikasvandusi. Nii lisandub kasvupindala, lisandub võimalus vee korduvkasutuseks ning vee aereerimiseks. Selle tulemina on võimalik tõsta Aravusel kalatoodang kuni 100 tonnini.

Tänapäeval tegutseb kalamajand edasi AS Viru Salmo nime all (*salmo* = ladina keeles lõhi) ja siin kasvatatakse vikerforelle turistliku kalapüügiga tegelevate ettevõtete tarvis (näit. Pihuvere)

Vikerforell e. vikerhõrnas on külmaveeline tiigikala. Tema kasvatamisel tuleb erilist tähelepanu pöörata vee kvaliteedile ja kasutada oleva vee hulgale. Vesi peab olema puhas ja vett peab olema piisavalt – on ju vikerforell vooluvete kala. Forellidele läbivoolutunde pakkumiseks ehitatakse forellitiigid piklikud, kraavikujulised – pikkuse/laiuse suhtega mitte alla 4:1-le. Kitsa tiigiga „kompenseeritakse“ forellile kärestikulise jõe tunne. Teisejärguline pole ka voolava vee teine ülesanne – vesi on hapnikukandja. Kui vee kvaliteet lubab, juhitakse vesi tiikidest läbi korduvalt. Siin peab arvestama ka kala-haiguste levitamise võimalustega.

Vikerforell on pärit Põhja-Ameerikast ja toodi Euroopa kaudu Eestisse 1897. aastal, tõrjudes siinsetest tiigimajanditest välja kodumaise jõforelli. Tema eelisteks jõforelli ees on eelkõige käitumine intensiivse tiigimajandi oludes: koduloomana võtab ta ka

ülitiheda asustuse korral paremini vastu talle pakutavat sööta, kannatab vähem suurte asustustiheduste pärast, annab paremat juurdekasvu, on vähem vastuvõtlik kalahaigustele.

Vikerforelli kasvatatakse nii mage- kui merevees, kusjuures merevees on ta ainevahetus intensiivsem, juurdekasv parem ning liha pigmenteeritum. Magevees kasvatatakse vikerforelle kas: betoneeritud basseinides, sumpades või muldsetes tiikides. Teda kasvatatakse intensiivmajandile iseloomulikes oludes, mille peamiseks tunnuseks on kalade kasvatamine suurte asustustiheduste juures. Nii võib olenevalt vee kvaliteedist olla nuumamajandi betoonbasseinis 25-40 kg kala kuupmeetri vee kohta. Hakatakse toituma kasvus maha jäänud isenditest.

Optimaalne veetemperatuur, mille juures saadakse parimat juurdekasvu, on vikerforellil (10) – 15-18 (20) °C. Kui vesi soojeneb üle 20°C, muutub vikerforell loiuks ja 25°C juures on karta kalade hukkumist.

Vikerforellile kui hapnikulembesele liigile on veetemperatuuri kõrval väga oluline ka vee hapnikusisaldus. Kalade hapnikutarve oleneb: kalade vanusest, söötmise intensiivsusest, veetemperatuurist, kalade käitumisest jne.

Kalade kasvu võivad pidurdada veel ka vee reostatus, järsud keskkonnamuutused: üleviimine soolasesse vette, õhurõhu muutused jne. (1.1.5.)

Aastast 1974 on Aravusel Rudolf Sirge, kirjaniku ja kirgliku kalamehe ning oma-laadse „kalaveteromantiku“ (Romulus Tiituse määrang), mälestusmärk (skulptor August Vomm). Kui Rudolf Sirgele omistati romaani „Maa ja rahvas“ eest 1965. aastal Vilde kolhoosi esimene, E. Vilde nimeline kirjanduspreemia, kinkis kirjanik selle Aravuse kalakasvanduse rajamiseks. (1.1.1.)

Rudolf Sirge mälestuskivi 2008. a. (5.7.)

KOKKUVÕTE

Oma kodu-uurimistööd „Kunda jõeäärsed Vinni valla maa-alal“ kirjutades sain teada, et Vinni valda läbiva Kunda jõe piirkond on rikka ja huvitava kultuuripärandiga, mis häälestab meie mõtted eelnenud inimpõlvade elukorralduse jälgedele. Loodan, et see töö aitab inimestel mõista, kui tähtis on hoida oma kodukohas asuvat jõge puhtana.

Tööd kirjutades sain teada, missugused väärtused peituvad Kunda jõeäärses piirkonnas. Väärtused oleksid järgmised:

Ajaloolis-kultuuriline – külad käsitlevad endas sajandipikkuseid töötraditsioone, mis on tihedalt seotud rahvuskultuuriga.

Hariduslik – Roela, Kulina, Küti, Võhu, Näsu ja Aravuse külad on inimestele avatud ja kergesti juurdepääsetavad ning tiheda seose tõttu kohaliku kultuurilooga sobib loodushariduse andmiseks, uurimistöödeks ja õuesõppeks igas aines matka- või õpperajal.

Kultuuripärand väärtustab maastikke, seob meid oma ajaloo ja juurtega. Maastikul säilinud objektid aitavad piirkonna ajalugu lähemale tuua ja näitlikustada.

Rekreatiivne – väärtus puhkemaastikuna, vallseljak ja jõgi annavad rahu ja tasakaalu.

Roela kooli erinevate põlvkondade vilistlaste osa inimkultuuri seoste lahtimõtestamisel.

Kunda jõeäärses piirkonnas Vinni vallas on jäljed kümnete põlvkondade igapäevasest elust. Nende tundmaõppimine aitab hoida oma maa ja rahva looduslähedast ja elutervet ühtekuuluvust. Sellel töö on Roela, Kulina, Küti, Võhu, Näsu ja Aravuse rahva ajaloolise mälu säilitamise seisukohalt märkimisväärne tähendus.

KASUTATUD ALLIKATE JA KIRJANDUSE LOETELU

1. Kirjalikud allikad

1.1. Käsikirjad

- 1.1.1. Kirss, Odette. Kirjalikud mälestused. 2006. Säilitatud Roela põhikoolis.
- 1.1.2. Kuusemets, Eha. Kirjalikud mälestused. 2010. Säilitatud Roela põhikoolis.
- 1.1.3. Lauri, Peeter. Kirjalikud mälestused. 2010. Käsikiri erakogus.
- 1.1.4. Nirk, Heidi. Ferdinand Wrangell ja Viru-Jaagupi: Kodu-uurimistöõ/ Juhend. M. Tikop. Viru-Jaagupi. 1988. Lk. 54. Käsikiri Roela põhikoolis.
- 1.1.5. Post, Ilme. Kirjalikud mälestused. 2010. Säilitatud Roela põhikoolis.
- 1.1.6. Vaasma, Tanel. Näsu küla: Kodu-uurimistöõ/ Juhend. A. Vaasma. Viru-Jaagupi. 1999. Lk. 12. Käsikiri erakogus.
- 1.1.7. Vaasma, Tanel. Võhu küla: Kodu-uurimistöõ/ Juhend. A. Vaasma. Viru-Jaagupi. 2000. Lk. 4, 45-46.
- 1.1.8. Valter, Emma. Kirjalikud mälestused. 2003. Säilitatud Roela põhikoolis.

2. Suulised andmed

- 2.1. Diits, Margit (sünd. 1961). Vinni valla haridusnõunik, elukoht Küti küla, Lääne-Virumaa.
- 2.2. Eerik, Heldur (sünd. 1950). Vinni valla bussijuht, elukoht Kulina küla, Lääne-Virumaa.
- 2.3. Lauri, Illar (sünd. 1944). Pensionär, elukoht Soome Vabariik.
- 2.4. Lauri, Peeter (sünd. 1952). Bussijuht, elukoht Pajusti alevik, Lääne-Virumaa.
- 2.5. Peebo, Lidia (sünd. 1927). Pensionär, elukoht Rakvere Kesk-Põik 4, Lääne-Virumaa.
- 2.6. Soon, Enn (sünd. 1949). Talunik, elukoht Võhu küla, Lääne-Virumaa.
- 2.7. Uueni, Asta-Lea (sünd. 1944). Pensionär. Küti küla, Lääne-Virumaa.

3. Kirjandus

- 3.1. Eesti Nõukogude Entsüklopeedia 1 kd. Tln: Valgus, 1985. Lk. 221.
- 3.2. Järvekülg, A. Eesti jõed. Trt: Tartu Ülikool, 2001. Lk. 431, 432.
- 3.3. Lükens, M. Põgenemine. Trt: OÜ Greif, 2002. Lk. 151.
- 3.4. Masing, J. Lääne-Virumaa matkajuht. Kolga: Enemix OÜ Nordon, 2006. Lk. 125.
- 3.5. Meri, L. Hõbevalge. Tln: - Trt: AS Pakett, 2008. Lk. 488.
- 3.6. Salu, H. Sembardia. Trt: AS Tartumaa, 1996. Lk. 5-8.

- 3.7. Stackelberg, C. Tuulde lennanud lehed. Tln: Olion, 2003. Lk. 238-239; 241-243; 262; 292-296.
 - 3.8. Vinni valla kogumik. Kus kungas, seal küla. Trükis, 1998. Lk. 89; 105-106; 108-109.
 - 3.9. Vinni valla kogumik. Kus küla, seal kodu. Trükis, 2000. Lk. 82; 84; 102-104.
4. Internet
- 4.1. Kulina mõis. Nov. 2010 aadressil www.mois.ee/viru/kulina/shtml
 - 4.2. Kulina mõis. Nov. 2010 aadressil <http://kulina.ee>
 - 4.3. Küti küla. Nov. 2010 aadressil www.eestigiid.ee/?CatID=281&ItemID=1510
 - 4.4. Küti mõis. Nov 2010 aadressil www.mois.ee/viru/kyti.shtml
 - 4.5. Roela mõis. Nov 2010 aadressil www.mois.ee/viru/roela.shtml
 - 4.6. Kunda jõe kaart Vinni valla maa-alal. Sept 2011 aadressil kaart.otsing.delfi.ee/
5. Fotod
- 5.1. Kormik, Jüri tööd. Säilitatud Roela põhikoolis.
 - 5.2. Kormik, Sirli tööd. Säilitatud Roela põhikoolis.
 - 5.3. Krienitz, Peteri erakogust, fotograaf teadmata.
 - 5.4. Kuusemets, Eha erakogust, fotograaf teadmata.
 - 5.5. Lauri, Peetri erakogust, fotograaf teadmata.
 - 5.6. Peebo, Lidia erakogust, fotograaf teadmata.
 - 5.7. Post, Ilme tööd erakogust.
 - 5.8. Tralla, Asseri tööd. Säilitatud Roela põhikoolis.
 - 5.9. Tralla, Asseri erakogust, fotograaf teadmata.
 - 5.10. Vahula, Lea erakogust, fotograaf teadmata.
 - 5.11. Valter, Emma erakogust, fotograaf teadmata.
 - 5.12. Õun, Emili tööd. Säilitatud Roela põhikoolis.